

ΚΩΝΣΤ. Β. ΧΙΩΛΟΣ

Δρ Νομικής

ΜΕΛΕΝΙΚΟΝ - ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Το Μελένικο αναφέρεται στην ιστορία από τόν 12ον αιώνα και έντεϋθεν. Ή ίδρυσή του όμως ανάγεται στους χρόνους του Ίουστινιανού. Διετέλεσε αλληλοδιαδόχως υπό τήν κυριαρχία του δεσποτάτου τής Ήπειρου, των Βουλγάρων (1246), των Βυζαντινών (1256) και των Σέρβων (1342). Δέν είναι γνωστό πότε ακριβώς κατελήφθη από τούς Τούρκους. Τό 1912 κατελήφθη υπό των Βουλγάρων, τό δέ 1913 κατελήφθη άμαχητί υπό του Έλληνικού στρατού και τήν 28η Ίουλίου του ίδιου έτους παραχωρήθηκε στους Βουλγάρους μέ τή Συνθήκη του Βουκουρεστίου.

Τό ισχυρότατο υπερκείμενο φρούριό του προάσπιζε τό Μελένικο και τήν περιοχή του κατά των βουλγαρικών επιδρομών. Ήπί μακρόν χρόνον έχρησιμοποιείτο ως τόπος άποστολής των υπό δυσμένεια τελούντων άξιωματούχων του Βυζαντίου.

Μέ τήν Έλληνοχριστιανική άκτινοβολία του, μέ τήν άναμφισβήτητη βυζαντινή του παράδοση, μέ τίς έβδομήντα περίπου έκκλησίες του, μέ τά τέσσερα περιώνυμα Έλληνικά σχολεία του, τό Μελένικο υπήρξε άνέκαθεν προμαχάνας τής Ελλάδος, ακρίτας του Έλληνικού Βορρά και πηγή πολιτισμού. Έκατοικείτο από άκραιφνείς Έλληνες, οι όποιοι είχαν άναπτύξει σημαντικότετη πολιτιστική και οικονομική δράση κατά τήν Τουρκοκρατία.

Όπως αναφέρει ό Γάλλος συγγραφέας Michel Paillares, στο βιβλίο του «Ή Μακεδονική θύελλα» (Τά Πύρινα Χρόνια 1903-1907), μεταξύ πολλών άλλων: «... Τό Μελένικο φρουρεί μέ τόλμη τόν Έλληνισμό· είναι έλληνικό ως τά θεμέλιά του. Είναι πράγματι μία βυζαντινή πόλη του βου αιώνα. Σέ όλη τή διαδρομή των αιώνων οι Μελενικιώτες διαφύλαξαν άναλλοίωτη τήν Έλληνικότητά τους και τά βυζαντινά μνημεία τής έκκλησιαστικής και κοσμικής αρχιτεκτονικής. Έκτός από τά μνημεία, τόν βυζαντινό χαρακτήρα τής πόλεως υπογράμμιζαν ως τά χρόνια μας τά όνόματα των παλαιών οικογενειών, π.χ. Μούρτζουφλος, Δούκας, Κουροπα-

λάτης, Σπανδωνής, Φλάμπουρας, Καραπάνος, Κόπανος, Βούδημος, Τελεμπής κ.ά.

“Ως τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα οἱ Μελενικιώτες χωρίζονταν, ἀνάλογα μέ τήν καταγωγή καί τήν περιουσιακή τους κατάσταση, σέ δύο κοινωνικές τάξεις: τοὺς "τοσορπατζήδες" (ἄρχοντες) καί τοὺς "ποχειριοὺς" (φτωχοὺς). Κατά τά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα τό Μελένικο ἦταν τό δεύτερο σέ ἐμπορική καί πολιτιστική δραστηριότητα κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Τό Ἑλληνικό στοιχεῖο ἐπιδιδόταν μέ ἐπιτυχία στοὺς ἐμπορικούς τομεῖς τῆς βυρσοδεψίας καί τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μεταξιοῦ, τό ὁποῖο ἐξαγόταν στήν Αὐστρία καί τή Γαλλία. Πολλοί Μελενικιώτες εἶχαν ἰδρύσει ἐμπορικούς οἴκους στή Βιέννη, στό Βουκουρέστι, στήν Πέστη καί ἀλλοῦ.

Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα στό Μελένικο ἰδρύθηκε μιά Ἑταιρία ἀλληλοβοηθείας γιά τήν προστασία τῶν χριστιανῶν ἀπό τοὺς Τούρκους. Τά μέλη τῆς Ἑταιρίας αὐτῆς κατέθεσαν 5.000 λίρες. “Ὅταν οἱ Τούρκοι ἀπήγαγαν γυναῖκες καί παιδιά ἢ σκότωναν οἰκογενειάρχες, ἡ Ἑταιρία φρόντιζε γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν αἰχμαλώτων καί γιά τήν τιμωρία τῶν ἐγκληματιῶν...».

Ἐπί Τουρκοκρατίας τό Μελένικο ὑπῆρξε μιά ἀπό τίς κυριότερες ἐστίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Μακεδονίας, μέ ἀξιόλογο ἐμπόριο καί σημαντική τοπική βιοτεχνία.

Στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰώνα παρουσίαζε μεγάλη ἀνάπτυξη. Αὐτό προκύπτει, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί ἀπό σχετική ἀναφορά τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, συγγραφέως καί γεωγράφου, Μελετίου, ὁ ὁποῖος στό βιβλίο του «Γεωγραφία», σημειώνει: «... Μελένικος τά νῦν πόλις διάσημος ἔχουσα θρόνον μητροπολιτικόν, ἡ ὁποία τό πάλαι ἦτο φρουρίον ἰσχυρότατον...». Ἐξ ἄλλου καί ὁ Ρήγας Φεραῖος ἀναφέρει τό Μελένικο στή Χάρτα του.

Στό Μελένικο ὑπῆρχε ἀπό πολλῶν ἐτῶν αὐστηρή διάκριση κοινωνικῶν τάξεων. Προϊόντος ὁμως τοῦ χρόνου καί πρό τοῦ διαφαινομένου κινδύνου, οἱ Μελενικιοὶ ἄρχισαν νά ἐνώνονται καί νά συνεργάζονται μεριμνῶντες συστηματικά καί ἀπό κοινοῦ γιά ὅλα τά ζητήματα καί ἔτσι βαθμιδῶν ἐπῆλθε ἡ κατάργηση τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἡ ἀνάγκη καί ὁ κοινός κίνδυνος συνετέλεσαν στό νά καταργήσουν οἱ Μελενικιοὶ τίς διακρίσεις καί νά συμπήξουν τό Κοινόν Μελενίκου, τό ὁποῖο συνεργάσθηκε στενά ἐπί πολλά ἔτη μέ τήν Ἑλληνική Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Γεωρ-

γίου της Βιέννης, της οποίας μέλη ήσαν όλοι οι εύποροι Έλληνες που έπηρεάζαν την οικονομική ζωή της Αυστροουγγαρίας και άσκούσαν μεγάλη έπιρροή στις Άρχές της. Η έν λόγω Έλληνική Κοινότητα της Βιέννης, η οποία έθεωρείτο η πρωτεύουσα, τρόπον τινά, όλων των άλλων Έλληνικών Κοινοτήτων της Αυστροουγγαρίας, ήταν πάντοτε άρωγός και συνεπικούρος των Μελενικών και χορηγός τους για την ίδρυση σχολείων, εκκλησιών και φιλανθρωπικών Ίδρυμάτων.

Τό Καταστατικό του «Κοινοῦ Μελενίκου» έκτυπώθηκε τό 1813 στή Βιέννη έκ τής τυπογραφίας Ίωάννου Βαρθ. Τζοβεκίου, πρώην Βενδώτου. Τό Καταστατικό αυτό έρρυθμίζε τον τρόπο της κοινοτικής αυτοδιοικήσεως της πόλεως του Μελενίκου και ύπεγράφετο από τον Έπίσκοπο, από 50 πολίτες και από 6 συντεχνίες («ισνάφια»), των μπογιατζήδων, των γουναράδων, των ραφτάδων, των χρυσοχών, των μπακάληδων και των παπουτσιδων. Τό έν λόγω Καταστατικό (Κανονισμός) συνετάγη σέ καθαρεύουσα (άρχαϊζουσα) γλώσσα από μέλος της Κοινοτήτας Μελενίκου, τό όποιο θέλησε νά παραμείνει άνωνυμο.

Σύμφωνα μέ τίς σχετικές διατάξεις του Καταστατικού, βασικό Όργανο της Κοινοτήτος άποτελοῦσε η έτησία συνέλευση «έξ είκοσι νουνεχών και φρονίμων άδελφών πάσης τάξεως». Επίσης στό έν λόγω Καταστατικό περιέχονται, μεταξύ των άλλων, και περιφήμες άνθρωπιστικές διατάξεις.

Πρός άντιμετώπιση των θεμάτων της πόλεως των οί Μελενίκοι καθιέρωσαν παραλλήλως και τό θεσμό της λαϊκής κυριαρχίας διά της έκλογής των αντιπροσώπων. Όσοι εκλέγονταν αντιπρόσωποι του «Κοινοῦ Μελενίκου» διακρίνονταν για την τίμια και εύσυνειδητη διαχείριση των κοινών πραγμάτων. Έφρόντιζαν για τό κτίσιμο εκκλησιών και σχολείων και διακρίνονταν για την φιλανθρωπία τους. Η φορολογία ήταν άνάλογη μέ τίς οικονομικές δυνατότητες του κάθε πολίτη. Όλοι οί πολίτες προσήρχοντο στις συνέλεύσεις για νά αποφασίσουν για τό γενικό συμφέρον.

Οί κάτοικοι του Μελενίκου άσχολούνταν μέ τό έμπόριο, τή γεωργία και άμπελουργία, την ύφαντική και μεταξουργία, επίσης μέ τή βυρσοδεψία. Διατηρούσαν έμπορικές σχέσεις ιδίως μέ την Βιέννη, όπου από του 16ου αιώνας είχαν έγκατασταθει πολλοί Μελενίκοι.

Όπως συνέβαινε και σέ άλλες μεγάλες πόλεις, έτσι και στό Μελένικο στά χρόνια της Τουρκοκρατίας οί επαγγελματικές τάξεις ήσαν οργανωμένες στά γνωστά «ισνάφια» μέ την ιεραρχική των κλίμακα της τεχνικής

τῆς ἐκπαιδεύσεως, τό τσιράκι, τόν κάλφα, τόν μάστορα καί τόν πρωτομάστορα.

Τό 1913 ὑπῆρχαν στό Μελένικο τά «ισνάφια» τῶν βογιατζήδων, τῶν παπουσιδῶν, τῶν γουναράδων, τῶν ραφτάδων καί τῶν μπακάληδων, στά ὁποῖα ἀργότερα προστέθηκαν καί τά «ισνάφια» τῶν σαμολαδάδων, τῶν ταμπάκηδων (βυρσοδεψῶν) καί τῶν σομπατζήδων.

Κατά τόν 18ο αἰώνα στό Μελένικο λειτουργοῦσαν πολλά σωματεῖα καί σύλλογοι. Μεταξύ αὐτῶν, ἐπί πολλά χρόνια, ὑπῆρξε ἡ Φιλανθρωπική Ἐταιρία, ἡ ὁποία διέθετε κεφάλαιο πενήντα χιλιάδων λιρῶν. Ἡ Ἐταιρία αὐτή εἶχε ὡς σκοπό, κατά τό Καταστατικό της, τήν μέ κάθε τρόπο προστασία τῶν χριστιανῶν, καταβάλλοντας λύτρα καί πληρώνοντας χρεῖα γιά τήν ἀποφυλάκιση κρατουμένων καί ἀποστέλλοντας σχολικά βιβλία καί γραφική ὕλη στά σχολεῖα. Κάθε χρόνο διέθετε γιά φιλανθρωπικούς σκοπούς τό ὄχι εὐκαταφρόνητο, γιά τήν ἐποχή ἐκείνη, ποσό τῶν 350 λιρῶν.

Ἡ Φιλανθρωπική Ἐταιρία τοῦ Μελενίκου εἶχε μεγάλη πολιτική ἰσχὺ καί ἀπελάμβανε μεγάλου κύρους, μέ ἀποτέλεσμα πολλές φορές νά κατορθώσει νά γλυτώσει Ἕλληνες κατηγορουμένους, ὄχι μόνον ἀπό βέβαιες καταδίκες σέ φυλακίσεις καί σέ χρηματικές ποινές, ἀλλά καί ἀπό τήν ἀγχόνη. Μέ τό κύρος της καί τήν ἠθική πίεση πού ἀσκούσε στούς σατράπες τῶν Σερρῶν καί στούς τοπάρχες τῆς περιφέρειας, ἐπιτύγγανε νά μειώνει τά ὑπέρογκα ποσά φόρων πού ἐπιβάλλονταν στούς Μελενίκους, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀδυνατοῦσαν νά τά πληρώσουν.

Πολύτιμος ἀρωγός τοῦ σπουδαίου ἔργου πού ἐπιτελοῦσε ἡ Φιλανθρωπική Ἐταιρία τοῦ Μελενίκου ὑπῆρξε ὁ ἰατρός Ἀναστάσιος Παλλατίδης, ὁ ὁποῖος ἦταν διακεκριμένο μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας τῆς Βιέννης καί μέγας εὐεργέτης τοῦ «Κοινοῦ» καί τῶν σχολείων τοῦ Μελενίκου. Ἀλλά καί ἄλλοι πλούσιοι Μελενίκιοι, διαβιοῦντες στήν Αὐστροουγγαρία, ὅπως οἱ Χρήστος Μάνου καί Μανασῆς Ἡλιάδης, ἐνίσχυαν μέ χρηματικά ἐμβάσματα καί δωρεές τό ἔργο τοῦ φιλανθρωπικοῦ σωματείου τοῦ Μελενίκου.

Ἡ Φιλανθρωπική Ἐταιρία Μελενίκου, μεταξύ τῶν ἄλλων, μεριμνοῦσε καί γιά τή συντήρηση τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν σχολείων καί τῶν εὐαγῶν Ἰδρυμάτων, ἀκόμη δέ καί γιά τή μισθοδοσία τῶν διδασκάλων καί διδασκαλισσῶν σέ περίπτωση πού τό «Κοινόν Μελενίκου» ἀντιμετώπιζε οἰκονομική δυσχέρεια.

Ἐξ ἄλλου, ὀνομαστό σωματεῖο στό Μελένικο ὑπῆρξε ἡ Φιλόπτωχος

Ἐδελφότης Κυριῶν καί Δεσποινίδων «Ἀρμονία», ἡ ὁποία ἰδρύθηκε τό 1907 καί ἐκτός ἀπό τήν ἀνεκτίμητη ἐθνική προσφορά της, ἀνέπτυξε καί μεγάλη φιλανθρωπική δράση, συνεργασθεῖσα πρὸς τοῦτο στενῶς καί μέ τό ἄλλο, ἐπίσης σπουδαῖο καί λίαν ἀξιόλογο σωματεῖο τοῦ Μελένικου, τόν «Σύνδεσμο Εὐελπίδων Μελένικου», πού ἦταν σωματεῖο ἀνδρῶν μέ παρεμφερεῖς σκοπούς.

Οἱ γυναῖκες τῆς Φιλοπτώχου Ἐδελφότητος «Ἀρμονία» διακρίθηκαν γιά τήν ἐθνική τους δράση, τό θάρρος, τήν καρτερία καί τήν αὐτοθυσία τους, τό φιλόπρωπο ἔργο τους καί γενικά γιά τήν ἐθνωφελή τους δράση.

Τόσο ἡ «Ἀρμονία», ὅσο καί ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων Μελένικου», καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ὑπάρξεως καί λειτουργίας τους, ἐπετέλεσαν μέγα ἐθνωφελές ἔργο μέ πολυσχιδή δράση, συνισταμένη μεταξύ τῶν ἄλλων, στήν ἀπόκρυψη πολεμοφοδίων στίς κατοικίες τῶν Μελενικίων, στήν παντοειδή ἐνίσχυση τῶν Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, ἀψηφώντας τούς μεγάλους κινδύνους καί τίς αὐστηρές συνέπειες αὐτῶν τῶν παράτολμων ἐνεργειῶν καί γενικά σέ ἔντονο ἀγῶνα γιά τήν προστασία τῆς γλώσσας, τῆς θρησκείας καί τῶν ἐθνικῶν μας παραδόσεων.

Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων Μελένικου», ὁ ὁποῖος ἰδρύθηκε τό 1906 συνέχισε καί συνεχίζει καί σήμερα στό Σιδηρόκαστρο τήν ἐθνωφελή του δράση. Ὁ ἐν λόγῳ σύλλογος ἐνσωματώνοντας τό παλαιό «Κοινόν» μέ μέλη τούς πλέον ἐπιλέκτους τῶν ἀπογόνων, ἀποτελεῖ τή σύγχρονη Κιβωτό, στήν ὁποία ἐναποθηκεύθηκε ὡς ἱερή παρακαταθήκη τό ἀθάνατο προγονικό πνεῦμα.

Θά πρέπει νά ἀναφέρουμε συναφῶς ὅτι ὑπό τοῦ ἐν Σιδηροκάστρῳ «Συνδέσμου Εὐελπίδων Μελένικου» φυλάσσονται τά ἀρχεῖα τοῦ «Κοινοῦ Μελένικου», τά ὁποία μεταφέρθηκαν ἐκεῖ ὑπό τῶν Μελενικίων τόν Ἰούλιο τοῦ 1913, ὅταν ἐξαναγκάσθηκαν νά ἐγκαταλείψουν τό πατρίο ἔδαφος καί νά μεταναστεύσουν, κατά τό πλεῖστον, στό Σιδηρόκαστρο, συνεπεία τῆς διά τῆς ἀδίκου Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 28ης Ἰουλίου 1913 παραχωρήσεως τοῦ ἀπό ἀμνημονεύτων ἐτῶν Ἑλληνικοτάτου Μελένικου στούς Βουλγάρους.

Οἱ Μελενικοί ταξιδεύοντες ἐγνώρισαν χώρες ἐλεύθερες, μερικοί δέ ἐφοίτησαν καί σέ σχολεῖα, στά ὁποία ἐδίδασκαν ἐνθουσιώδεις διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Ἐπιστρέφοντας στήν πατρίδα τους οἱ Μελενικοί αὐτοί μετέφεραν ἐκεῖ καί τά διδάγματα περί ἐλευθερίας καί ἡ προσδοκία ἐνός καλύτερου αὐριον ἄρχισε νά συγκινεῖ τίς καρδιές τῶν Μελενικίων. Γι'

αυτό στο Μελένικο καλλιεργήθηκαν πολύ τά Γράμματα. Ήδη από τό 1800 λειτουργοῦσε καί Ἀνώτερο Ἑλληνικό Σχολεῖο. Τό 1830 ὡς ἀρχιδιδάσκαλος μνημονεύεται ὁ Δημήτριος Καλαμβακίδης (πού διετέλεσε καί Σχολάρχης τῆς περίφημης Κεντρικῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς γενετείρας μου, τῆς Ἀλιστράτης), ὁ ὁποῖος ἐγκατέστησε καί τυπογραφεῖο στό Μελένικο, στό ὁποῖο ἐκδόθηκαν ἀρκετά συγγράμματα.

Τό 1913 λειτουργοῦσαν στό Μελένικο ἐξατάξιο Ἑλληνικό Δημοτικό Σχολεῖο μέ 180 μαθητάς καί 8 διδασκάλους, Παρθεναγωγεῖο μέ 130 μαθητρίες καί 4 διδασκάλισσες, τετρατάξιο Ἡμιγυμνάσιο μέ 60 μαθητάς καί 4 διδασκάλους καί Νηπιαγωγεῖο μέ 40 νήπια καί μία διδασκάλισσα.

Τά σχολεῖα τοῦ Μελενίκου ἐπί Τουρκοκρατίας λειτουργοῦσαν κανονικά καί μέ πλήρες προσωπικό. Αὐτό γινόταν δυνατό χάρι στή συνδρομῆ τῶν κατοίκων του καί στή γενναία ἀρωγή τῶν διαβιούντων στήν Αὐστροουγγαρία πλουσίων Μελενικίων, οἱ ὁποῖοι συνιστοῦσαν ἐκεῖ τίς Κοινότητες (Κομπανίες). Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ φιλοπατρία τῶν διαβιούντων στήν ξένη Μελενικίων, ὥστε ἔστελναν γενναιόδωρα τίς οἰκονομίες τους στή γενέτειρά τους γιά τή συντήρηση τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν σχολείων καί τῶν εὐαγῶν Ἱδρυμάτων τοῦ Μελενίκου. Τά σχολεῖα τοῦ Μελενίκου συντηροῦνταν, ἐπίσης, μέ εἰδική φορολογία πού ἐπεβάλετο κάθε φορά ἀπό τό «Κοινόν Μελενίκου». Ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ γενικός ἐπόπτης καί ἐλεγκτής γιά ὅλα τά ζητήματα πού ἀφοροῦσαν τά σχολεῖα ἢ τήν ἐκκλησία ἢ καί αὐτήν ἀκόμα τήν Κοινότητα.

Οἱ Μελενίκιοι, ἐκτός ἀπό τήν φιλοπατρία τους, διακρίνονταν γιά τήν θεοσέβεια, τό πνεῦμα οἰκονομίας καί τή βοήθεια πού παρεῖχαν στούς φτωχοῦς συμπολίτες των. Μιλοῦσαν δέ πάντοτε τήν Ἑλληνική γλώσσα.

Τήν περιουσία τῆς Κοινότητος Μελενίκου κατά τά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας διεχειρίζετο ἡ Δημογεροντία μέ πρόεδρο τόν Μητροπολίτη Μελενίκου. Τά κυριότερα ὑπέρ τῶν σχολείων τοῦ Μελενίκου κληροδοτήματα ἦσαν κατατεθειμένα στήν κασέλα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, ὅπως τά κληροδοτήματα τῶν Γεωργίου Χατζηνικολάου, Μανασῆ Ἡλιάδη καί Ἀναστασίου Παλλατίδου. Οἱ ἐτήσιοι τόκοι τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἀναστ. Παλλατίδου ἀνέρχονταν σέ 200 χρυσές λίρες. Ἡ Δημογεροντία τοῦ Μελενίκου φρόντιζε νά ἀποστέλλει διδασκάλους ὄχι μόνο στό Σιδηρόκαστρο, ἀλλά καί στίς Σέρρες, τή Δράμα, τήν Καβάλα καί τή Θάσο ἀκόμα.

Ἡ Βιέννη ὑπῆρξε ἡ πόλη, στήν ὁποία κατοικοῦσαν καί ἔδρασαν τά

περισσότερα τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὅπως ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης καί πολλοί ἄλλοι λόγιοι καί πατριῶτες. Κατά τόν 18ο αἰ. ἡ Βιέννη ἦταν ἐθνικό κέντρο τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ καί ἐστία τῆς ἀπελευθερωτικῆς δράσεως τοῦ Γένους μας. Στή Βιέννη ἔδρασε ὁ Ρήγας Φεραῖος καί ἐκεῖ πολλοί Ἕλληνες μυήθηκαν στά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καί προπαρασκεύασαν τόν Ἀγώνα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος ἀπό τόν μακραίωνα τουρκικό ζυγό.

Ἐξ ἄλλου, στή Βιέννη ἐκδίδονταν πολλά Ἑλληνικά βιβλία, περιοδικά καί ἐφημερίδες, ὅπως ὁ «Τηλέγραφος», ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς», ἡ «Ἐφημερίς» κ.ἄ., οἱ ὁποῖες ἀποστέλλονταν πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις, προκειμένου νά ἐνημερώνουν τούς ὑποδούλους Ἕλληνες.

Ἡ ἴδρυση Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ἐκκλησιῶν καί σχολείων, ἦταν ἓνα ἀπό τά πρῶτα μελετήματα τῶν Μακεδόνων ἀποίκων τῆς Αὐστροουγγαρίας καί τῶν ἄλλων Χωρῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Κατά τίς ἀρχές τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰῶνος, στή Βιέννη συνεστήθησαν δύο Ἑλληνικές Κοινότητες. Οἱ Μελενίκιοι ἀποικοὶ ἦσαν μεταξύ τῶν πρωτοστατησάντων στή σύσταση ἀλλά καί τῆ διοίκηση Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῶν τούρκων ὑπηκόων, στήν ὁποία ἀνήκε ἡ Ἑλληνική ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἔτσι, κατά τῆ «Συνέλευσιν κοινήν τῶν ἐν Βιέννῃ πραγματευομένων Τουρκομεριτῶν», τήν 25ῃ Μαρτίου 1776, ἐκ τῶν ἐκλεγέντων μεταξύ τεσσαράκοντα ἕξι ἐν συνόλῳ ψηφοφορησάντων Ἑλλήνων, 18 Ἐπιτρόπων, ἐξελέγησαν καί δύο ἐκ Μελενίκου καταγόμενοι, ὁ Κωνσταντῖνος Ποποβίκης καί ὁ Σλάτκος Θεοδώρου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εὐυπόληπτοι καί εὐκατάστατοι πραγματευτάδες καί τῶν ὁποίων ἡ ἐκλογή ἦσαν ἄκρως τιμητική καί γιά τό Μελένικο. Ἐπίσης, τό ἔτος 1784, γενομένης Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν τῆς ἰδίας Κοινότητος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, προκειμένου νά ἀποφανθῆ περί τῆς ἐνώσεώς της ἢ μή μετά τῆς ἄλλης Ἑλληνικῆς Κοινότητος, τῶν «Ρωμαίων ὑπηκόων τοῦ Καίσαρος τῶν Ρωμαίων» καί περί τῆς ἀγορᾶς μιᾶς κοινῆς ἐκκλησίας, τό σχετικό πρακτικό τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων, ὑπογράφει, μεταξύ ἄλλων, καί ὁ Μελενίκιος Ραῖσβήτζης.

Ἡ παροικία τῶν Μελενικίων τῆς Βιέννης, καίτοι κατά τίς ἀρχές τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰῶνος ἦταν ὀλιγάριθμη, κατά τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνος ἦταν ἡ πλέον πολυάνθρωπη ἀπό τίς παροικίες ὄλων τῶν ἄλλων Μακεδονικῶν πόλεων.

Ὅπως προκύπτει ἀπό τά ἀρχεῖα καί πάλιν τῆς ἰδίας Κοινότητος τοῦ

Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, καί συγκεκριμένως ἀπό σχετικό πρακτικό τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν αὐτῆς, ὑπό ἡμερομηνία 17 Μαρτίου 1816, φέρονται, χωρὶς ὅμως καί νά κατονομάζονται, ὡς ψηφίσαντες 37 Μελενίκιοι, ἀριθμὸς ἀρκούντως ἐνδεικτικὸς τῆς ἀκμῆς τῆς ἐκ Μελενικίων παροικίας.

Τὰ κίνητρα πού ὠθοῦσαν τοὺς Μελενίκιους νά ἐγκαταλείπουν τὴν πατρίδα τους καί νά ξενητεύονται, εἶχαν ἄμεση σχέση μέ τίς βιοτικές καί οικονομικές συνθήκες τοῦ Μελενίκου, οἱ ὁποῖες δέν ἦταν καθόλου καλές. Τό ἄγονο τοῦ ἐδάφους, ἡ περιορισμένη γεωργικὴ παραγωγή, ὁ στενὸς ὀρίζοντας τῆς ἐπαγγελματικῆς δράσεως καί ἡ ἀνάγκη ἐξευρέσεως ἀγορῶν πρὸς ἐξαγωγή τῶν ἐλαχίστων προϊόντων τους, συνετέλεσαν στήν ἀποδημία τῶν Μελενικίων. Ἐκεῖνο, ὅμως, πού ἐπέδρασε πάρα πολὺ στήν ἀποδημία τῶν Μελενικίων καί τὴν ἀριθμητικὴ αὔξηση τόσο τῶν μελῶν τῆς ἐν Βιέννῃ παροικίας τους, ὅσο καί τῶν παροικιῶν τους στό Βουκουρέστι, τὸ Βελιγράδι, τὴ Βουδαπέστη καί ἀλλαχοῦ, ἦταν ἡ κατά τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. ἐπικρατοῦσα στό Μελενικό ἀφόρητη κατάσταση, ἐξ αἰτίας τῆς σκληρῆς διοικήσεως τὴν ὁποία ἀσκοῦσαν ὁ τοπάρχης τοῦ Μελενίκου Μουστᾶ Μπέης, ἀντάξιος καθ' ὅλα τοῦ ἐν Σέρραις συναδέλφου του Ἰσμαήλ Μπέη καί τοῦ υἱοῦ του Γιουσούφ Μπέη.

Καίτοι ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἀποδημία τῶν τέκνων του τὸ Μελενικό στεροῦνταν ἀπὸ τὰ ζωτικότερα, ἴσως, στοιχεῖα του, ἐν τούτοις ὅμως, αὐτὰ εὐρισκόμενα στήν ξένη, οὐδέποτε ἐλησμόνησαν τὴ γενέτειρά τους. Ἀντιθέτως, μάλιστα, μέ τὴ γενναιοδωρὴ βοήθειά τους καί μέ τὰ σεβαστά χρηματικά ποσά, πού ἀνελλιπῶς ἀπέστελλαν, συντηροῦσαν τὰ σχολεῖα, τίς ἐκκλησίες καί τὰ φιλανθρωπικά ἰδρύματα τοῦ Μελενίκου καί συνετέλεσαν στήν πνευματικὴ καί ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησή του, ἰδίως κατά τὰ δύσκολα χρόνια τῆς δουλείας. Στὴν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἀπέβλεψε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καί ἡ συστηματικὴ ὀργάνωση τοῦ «Κοινοῦ Μελενίκου», μέ τὴ σύνταξη κατὰ τὸ ἔτος 1813 τοῦ Καταστατικοῦ αὐτοῦ, καθὼς ἐπίσης καί ἡ ἀνάπτυξη καί ἀκμὴ τῶν Σχολῶν τοῦ Μελενίκου, στίς ὁποῖες δίδαξαν ἄνδρες πού διακρίθηκαν στὰ Γράμματα καί ἦσαν γνωστοί ὡς διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ὅπως ὁ Ἰωάννης Φιλητᾶς, ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος, ὁ Μηνᾶς Μηνωίδης καί ἄλλοι ἐξέχοντες ἐκπαιδευτικοί.

Τὰ παιδιά τους οἱ ἀπόδημοι Μελενίκιοι τὰ σπούδαζαν σὲ Ἑλληνικὰ σχολεῖα πού ἴδρυναν, καί τὰ ἀνέτρεφαν ἑλληνοπρεπῶς.

Τά κληροδοτήματα τών Μελενικίων διετίθεντο υπέρ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν καί γιά τίς ἀνάγκες τών σχολείων καί τών ἐκκλησιῶν.

Ἡ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης ἐπροστάτευε τήν Κοινότητα τοῦ Μελενίκου, καθῶς καί ἡ Κοινότης τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς ὁποίας ὁ ναός ἐχρησιμοποιεῖτο, ἐπίσης, ἀπό τοὺς πολιτογραφηθέντες στήν Αὐστροουγγαρία Ἕλληνες. Θά πρέπει νά τονισθῆ ἰδιαίτερος ὅτι ἡ Σχολή τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ ἔτους 1920, ὅποτε διελύθη, ἐπροστάτευε καί ἐνίσχυε παντοιοτρόπως τά σχολεῖα ὄχι μόνον τοῦ Μελενίκου, ἀλλά καί τών Σερρών καί τών ἄλλων Μακεδονικῶν πόλεων. Στή Σχολή αὐτή δίδαξαν οἱ Θεόκλητος Φαρμακίδης, Νεόφυτος Δούκας, Ἄνθιμος Γαζής, Ἀναστάσιος Παλλατίδης, Μιχαήλ Ἀποστολίδης, Εὐγ. Ζωμαρίτης, Θεαγένης Λειβαδάς καί ἄλλοι.

Στό διασωθέν κτηματολόγιο τοῦ «Κοινοῦ Μελενίκου» (τό ὁποῖο ἀποτελεῖ πολύτιμο στοιχεῖο τοῦ πλουσιότατου ἀρχείου τῆς βιβλιοθήκης του) ἀπό τήν ὑπό τῶν Βουλγάρων διαρπαγή καί πολτοποίηση τῶν ἀρχείων του, κατά τήν εἰσβολή τους στό Σιδηρόκαστρο καί τήν ὑπόλοιπη Ἀνατολική Μακεδονία, περιλαμβάνεται μεγάλος ὄνομαστικός κατάλογος συνδρομητῶν καί εὐεργετῶν, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει χρονολογικῶς ἀπό τό ἔτος 1791 καί τελειώνει στό ἔτος 1819. Ἀπό τόν ὄνομαστικό αὐτόν κατάλογο προκύπτει ὅτι οἱ μεγαλύτεροι συνδρομηταί καί εὐεργέται τοῦ «Κοινοῦ» καί τῶν Σχολῶν τοῦ Μελενίκου ὑπῆρξαν οἱ ἀπόδημοι Μελενικιοί, οἱ ὁποῖοι μνήμονες ὄντες τῆς προγονικῆς γῆς, ἀφιέρωσαν υπέρ τῆς εὐημερίας καί τῆς προόδου τῶν συμπατριωτῶν τους, ὀλόκληρη ἢ μέρος τῆς περιουσίας του. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρουμε ὅτι μεγάλα χρηματικά ποσά γιά τήν Πατρίδα καί τήν ἐνίσχυση τῶν ὁμογενῶν τους διέθεσαν ὁ Σίνας, ὁ Μπέλιος, ὁ Τύρκας, ὁ Δούμπας, ὁ Παλλατίδης καί ἡ Ἀλεξάνδρα Ράλλη.

Θά πρέπει νά σημειώσουμε, ἐπίσης, ὅτι στή Βιέννη κατά τόν 18ο αἰῶνα καί μετέπειτα ὑπῆρχε τό περιώνυμο Ἑλληνικό Καφενεῖο, τό ὁποῖο ἦταν ὁ τόπος συναντήσεως τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, τῶν λογίων καί τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος γενικά, τῶν μεγαλεμπόρων Ἑλλήνων Μακεδόνων, ἀλλά καί τῶν ἀνθρώπων τοῦ καθημερινοῦ μόχθου καί τῆς βιοπάλης καί γενικά ὄλων τῶν ξενητεμένων Ἑλλήνων.

Τό Ἑλληνικό Καφενεῖο τῆς Βιέννης, εὐρισκόμενο σέ κεντρικό σημεῖο τῆς πρωτεύουσας τῆς Αὐστροουγγαρίας, ἦταν ἀπό τό 1780 καί ἐντεῦθεν

άνοικτό για όλους τούς Έλληνες ύπηκόους. Πολύ σύντομα απέβη κέντρο συναντήσεως τῶν μεγαλεμπόρων Ἑλλήνων πού κατάγονταν ἀπό τήν Μακεδονία, τῶν λογίων, τῶν διανοουμένων καί γενικά τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος. Ἐπίσης, ἐκεῖ σύχναζαν καί οἱ διάφοροι πράκτορες τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας.

Τό Καφενεῖο ὁμῶς, ἐκτός ἀπό τόπος συναντήσεως καί συναναστροφῶν τῶν ξηνητεμένων Ἑλλήνων, απέβη καί κέντρο ἐνημερώσεως των, καθῶς καί ἐξευρέσεως ἐργασίας των. Ἐκεῖ ἐδιάβαζαν τίς Ἑλληνικές ἐφημερίδες καί περιοδικά καί ἐπληροφοροῦντο τά νέα, τά πολιτικά γεγονότα καί γενικά καθετί πού εἶχε σχέση μέ τήν Πατρίδα καί τά ἐθνικά θέματα. Ἐπίσης ἐκεῖ διάβαζαν οἱ θαμῶνες τίς ἐπιστολές τοῦ Κοραῆ πού ἐστέλλοντο σέ διάφορα πρόσωπα.

Στούς τοίχους τοῦ Ἑλληνικοῦ Καφενείου ἦσαν ἀναρτημένες διάφορες φωτογραφίες καί κάδρα. Μεταξύ αὐτῶν ἐδέσποζαν οἱ φωτογραφίες τοῦ Ρήγα Φεραίου, ὁ ὁποῖος γιά πρώτη φορά πῆγε στό Ἑλληνικό Καφενεῖο τό ἔτος 1791 καί ἀφοῦ ἐπληροφορήθη ἐκεῖνα πού ἤθελε, ἀναχώρησε στή συνέχεια στό Βουκουρέστι, ἀπ' ὅπου ἐπανήλθε στή Βιέννη περί τό ἔτος 1796, ὅπου ἐξετύπωσε τά ἔργα του, συνεργασθεῖς μέ τούς ἐκδότες ἀδελφούς Πούλιου, καταγομένους ἀπό τήν Κοζάνη, μέ τόν ἰατρό Νικολαΐδη, μέ τόν Ἀργέντη, τόν Πανταλέοντα Βλαστό καί πολλούς ἄλλους Ἑλληνες πατριῶτες. Στό Καφενεῖο τῆς ὁδοῦ Γκριχενστράσσε καί Φλάϊσμαρκτ καθόταν τά βράδια ὁ Ἐθνεγέρτης Ρήγας καί τραγουδοῦσε τά θούριά του.

Ὁ Ρήγας ἦταν τύπος πνευματώδης μέ μεγάλη πειθῶ καί γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο ἐθυσιάσθησαν μαζί του οἱ ἐνθερμοὶ ὀπαδοί του, οἱ ὁποῖοι τόν συνέδραμαν πολύ στήν ἐκτύπωση, μετάφραση καί διάθεση τῶν ἔργων του. Στό Καφενεῖο καί στή Λέσχη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης ἐδεματοποιοῦνταν τά νεοεκδιδόμενα ἔργα τοῦ Ρήγα Φεραίου πού εἶχαν προορισμό τή Μακεδονία, τήν Ἥπειρο, τή Θεσσαλία καί τήν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Σίμων Σίνας, πατέρας τοῦ ἐθνικοῦ μας εὐεργέτου Γεωργίου Σίνα, ὁ ὁποῖος ἦταν τύπος δυναμικοῦ καί δημιουργικοῦ ἀνθρώπου καί ἐπηρεάζε τήν οικονομική γενικά ζωή τῆς Αὐστρίας, συνήθιζε νά κάθεται στήν ἄκρη τοῦ Καφενείου καί νά καπνίζει τό τσιγάρο του. Ἐκεῖ πῆγαιναν νά τόν συναντήσουν οἱ ξηνητεμένοι Ἑλληνες, γιά νά τόν παρακαλέσουν νά τούς ἐξεύρει κάποια ἐργασία γιά νά ἐπιβιώσουν.

Τό Έλληνικό Καφενείο τῆς Βιέννης ἐκαλλιέργησε τόν ἀκραιφνή πατριωτισμό. Ἀπ' αὐτό ἀναδειχτήκαν ἐξέχοντες ἀγωνισταί, παράτολμοι πράκτορες καί φλογεροί κήρυκες τοῦ Θείου Λόγου, πού διέδωσαν τά νάματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καί τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Αὐτοί ἐργάστηκαν γιά τήν πραγματοποίηση τῆς Μεγάλης Ἰδέας καί ἀναψαν τή φλόγα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς σκλαβωμένης Πατρίδος, ἀψηφίσαντες μύρια βασανιστήρια καί παντοειδεῖς διώξεις.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι, ἐκτός ἀπό τό περιώνυμο αὐτό Καφενείο τῆς Βιέννης, στήν ὁδό Ρίγκ ἢ ἄλλως Ρίγκστράσσε, ὑπῆρχε καί ἄλλο Ἑλληνικό Καφενείο, ὅπου οἱ πτωχοί, οἱ ἄστεγοι, οἱ γυρολόγοι, οἱ μεροκαματιάρηδες καί οἱ ἀγωγιάτες Ἑλληνες ἐπεδίωκαν νά συναντήσουν τόν Θεόδωρο Δούμπα, γιά νά τοῦ ζητήσουν τή συμπαράστασή του στά ζητήματα πού τούς ἀπασχολοῦσαν. Ἐπίσης, ἄλλο κέντρο στό ὁποῖο συγκεντρώνονταν Ἑλληνες, ἀλλά καί Εὐρωπαῖοι ἀπό κάθε χώρα, ἀντιπρόσωποι Κοινοτήτων, πράκτορες τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας καί ἐκπρόσωποι ξένων δυνάμεων καί Ὄργανισμῶν, ἦταν ὁ «Λευκός Βοῦς», πού λειτούργησε μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Θά πρέπει νά προσθέσουμε ἀκόμη ὅτι οἱ Ἑλληνες πατριῶτες συγκεντρώνονταν μυστικά καί σέ ἄλλες αἵθουσες, ὅπως στήν αἴθουσα τῆς Ἀρχόντισσας Ἀλεξάνδρας Ράλλη, στό Ρέζιντανς, στό σπίτι τοῦ Τουρουνζία καί στήν αἴθουσα τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου πληροφοροῦνταν τά πολιτικά νέα ἀπό τίς ἐφημερίδες καί τά περιοδικά πού διάβαζαν καί κατέστρωναν τά σχέδια γιά κοινή ἐθνική δράση πρὸς ἀπελευθέρωση τῆς Πατρίδος, πού ἦταν ὁ μύχιος πόθος τους καί ἡ πρωταρχική ἐπιδίωξή τους.

Τό Ἑλληνικότατο Μελένικο διακρινόταν ἀνέκαθεν γιά τήν πνευματική του παράδοση. Στά Γράμματα κατεῖχε τήν πέμπτη θέση μετά τή Χίο, Σμύρνη, Κυδωνίες καί Κέρκυρα. Τό 1903 εἶχε 816 ἑλληνικές οἰκογένειες, 69 ἀθιγγάνων καί οὐδεμία βουλγαρική.

Οἱ φιλοπρόοδοι κάτοικοι τοῦ Μελενίκου πού φημίζονταν γιά τήν ἐργατικότητα, τή φιλοξενία καί τόν πατριωτισμό τους, οὐδέποτε ἔπαυσαν νά καλλιεργοῦν τά Γράμματα καί νά λατρεύουν τίς Μοῦσες. Οἱ πλεῖστοι ἀπ' αὐτούς ἦσαν ἐγκρατεῖς τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Σ' αὐτό συνετέλεσε τά μέγιστα ἡ λειτουργία στό Μελένικο ὀνομαστής Σχολῆς, στήν ὁποία δίδαξαν, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, κατά καιρούς περιώνυμοι διδάσκαλοι, ὅπως οἱ Μανασῆς Ἡλιάδης, Χριστόφορος Φιλιτᾶς, Πέτρος Παπαγεωρ-

γίου, Ἀδάμ Ζαπέκος, Δημήτριος Καλαμβακίδης καί ἄλλοι. Ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς, τῆς Σχολῆς Μπαλάνων, διακεκριμένος φιλόλογος καί ἰατρός, δίδαξε στό Μελένικο τό πιθανότερο κατά τό ἔτος 1795. Στό Μελένικο δίδαξε, ἐπίσης, καί ὁ ὁμοίως ἀπό τή Σχολή Μπαλάνων προερχόμενος Πέτρος Παπαγεωργίου, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό τή Σιάτιστα.

Μεταξυ τῶν κορυφαίων διδασκάλων τοῦ Μελενίκου, ἀναμφιβόλως συγκαταλέγεται καί ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος, ὁ ὁποῖος δίδαξε στή Σχολή τοῦ Μελενίκου ἐπί πολλά ἔτη. Ὁ Ζαπέκος, παράλληλα μέ τά διδακτικά του καθήκοντα, κατά τίς Κυριακές καί ἑορτές κήρυττε τόν θεῖο λόγο καί ξεχώριζε γιά τήν ταπεινοφροσύνη του, τούς καλούς τρόπους καί γιά τό ὅτι ἦταν καταδεκτικός σέ ὅλους. Τόσο στό Μελένικο, ὅσο καί στίς Σέρρες, ἡ παρουσία τοῦ Ζαπέκου ὑπῆρξε ἄκρως ἐπωφελής, ὄχι μόνο μέ τή διδασκαλία του, ἀλλά καί τόν λιτό βίο του καί τήν κήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅπως χαρακτηριστικά γράφει ὁ ἀείμνηστος Πέτρος Πέννας στό βιβλίο του «Ἱστορία τῶν Σερρών»: «... ἀπό τόν Προδρομίτη Μοναχό Θεοδόσιο, μαθητή καί τοῦ Μηνωῖδη καί τοῦ Ζαπέκου, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ζαπέκος ἦταν θεοσεβής, χρηστοίθης, καταδεκτικός, ὑπομονετικός, ἐλεήμων, σώφρων καί φιλάρετος...». Ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος ὑπῆρξε διδάσκαλος καί τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωῖδη, ὁ ὁποῖος στό περισπούδαστο βιβλίο του «Νεοελληνικά» γράφει γιά τόν Ζαπέκο, μεταξυ ἄλλων, καί τά ἑξῆς: «Ὁυτος (ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος) δέν ἀπαξίωσε νά συμμαθητεύσει καί νά συσπουδάσει σέ προχωρημένη ἡλικία μετά τῶν νέων μαθητῶν του. Ἦταν ἀκάματος διδάσκαλος στό ἔργο του. Ὁφέλησε τό Μελένικο ὄχι μόνο μέ τήν ἀπό καθέδρας διδασκαλία, ἀλλά καί διά τοῦ παραδείγματος καί τοῦ ἀληθοῦς Σωκρατικοῦ βίου καί διά τίς ἐνδεδειγμένες κηρύξεις τοῦ Θεοῦ λόγου. Ἀκολούθησε τό τοῦ Σόλωνος «γηράσκω ἀεὶ διδασκόμενος». Ἄς σημειωθεῖ ὅτι διδάσκαλος τοῦ Πολυζωῖδη ἦταν καί ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς, μαθητής τοῦ ὀνομαστοῦ διδασκάλου τῆς Σχολῆς Μπαλάνων, Ψαλλίδα.

Ὁ Δημήτριος Καλαμβακίδης, Μελενίκιος τήν καταγωγή καί σπουδᾶσας στή Βιέννη, διετέλεσε ἐπί πολλά ἔτη διδάσκαλος στό Μελένικο. Ἐπίσης, ὅπως προελέχθη, διετέλεσε καί Σχολάρχης τῆς περίφημης Κεντρικῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλιστράτης καί συγχρόνως καί γραμματεὺς τοῦ ἐδρεύοντος τότε (1841) στήν Ἀλιστράτη Μητροπολίτου Δράμας. Αὐτό προκύπτει ἀπό σχετικὴ ἐπιστολή τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ Μελενίκου, ἱατροῦ Ἀναστασίου Παλλατίδου, ἡ ὁποία ἀπεστάλη στόν Καλαμβακίδη

γιά νά μεριμνήσει γιά τή διοργάνωση τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς τῆς Ἀλιστράτης. Σέ ἀπάντηση, ὁ Καλαμβακίδης παρακαλεῖ τόν Παλλατίδη γιά τήν ἀποστολή στήν Ἀλιστράτη βιβλίων πρὸς ἐμπλουτισμό τῆς βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς τῆς, καθὼς ἐπίσης καί διαφόρων ἐποπτικῶν ὀργάνων διδασκαλίας. Ὁ Καλαμβακίδης διακρινόταν γιά τήν εὐρυμάθειά καί τή θεοσέβειά του. Ἦταν ἄριστος γνώστης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης καί τό γλωσσικό του ὕφος ἦταν ἔντονα ἐκκλησιαστικό.

Μετά τόν Ζαπέκο καί τόν Καλαμβακίδη, δίδαξε στήν Σχολή τοῦ Μελενίκου ὁ Γεώργιος Τζιέρης, ὁ ὁποῖος μετέφρασε ἀπό τὰ Γαλλικά τό βιβλίο «Ἡ διδασκαλία κατὰ τήν ἀλληλοδιδασκτική μέθοδο». Ἡ μετάφραση αὐτή ἀπετέλεσε πολύτιμο ὁδηγὸ γιά τοὺς διδασκάλους τοῦ Μελενίκου.

Ἐξ ἄλλου, δέν θά πρέπει νά παραλείψουμε νά σημειώσουμε ὅτι στή χορεία τῶν ἐπιφανῶν διδασκάλων τοῦ Μελενίκου συγκαταλέγονται ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Βασιματζίδης, συγγραφέας τοῦ σπουδαίου βιβλίου «Ἡ Μακεδονία πρὸ τῆς Δωρικῆς Μεταναστεύσεως», ὁ Νικόλαος Ζαχαριάδης, ὁ Δημήτριος Λάσκαρις, γόνος τῆς γνωστῆς καί ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου, ὁ Γάιος Λαζάρου, ὁ Κ. Σπούτης, ὁ Δημήτριος Βαρδάκας, ὁ Μετσοβίτης καί πολλοὶ ἄλλοι.

Κατὰ τόν Πολυζωΐδη, ὅσοι ἀποφοιτοῦσαν ἀπὸ τήν Σχολή τοῦ Μελενίκου, «ἐμφοροῦνταν πνεύματος ἀγίου καί ἐνθέρμου ζήλου πρὸς τήν Ἑλληνική Παιδεία, συνδυασμένη μέ τήν ὀρθόδοξο χριστιανική πίστη». Διακαῆς πόθος τῶν Μελενικίων ἦταν ἡ σπουδὴ τῶν παιδιῶν τους. Πρὸς τοῦτο ἔκαμαν αἱματηρές οἰκονομίες γιά νά ἐξοικονομήσουν τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, προκειμένου νά στείλουν τὰ τέκνα τους στίς Σέρρες ἢ καί στό ἐξωτερικό γιά σπουδές, κατὰ προτίμηση δέ στή Βιέννη.

Τό Μελένικον ἀνέδειξε καί ἄλλους μεγάλους ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι διακρίθηκαν στά Γράμματα καί στίς Ἐπιστήμες. Μεταξύ αὐτῶν μνημονεύονται: 1) Ὁ Ἡλιάδης Μανασῆς, ἱατρός καί λόγιος, πού ἔγινε τό 1780 Διευθυντής τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου. 2) Ὁ Παλλατίδης Ἀναστάσιος, οἰκογενειακός ἱατρός τῆς Καισαροβασιλείας καί μέλος ἐν Βιέννῃ Ἱατρικῆς Συνδιδακτορίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830. 3) Ὁ Πολυζωΐδης Ἀναστάσιος, ἐξέχων λόγιος, πολιτικός, ἀγωνιστής τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 καί πρόεδρος τοῦ συγκροτηθέντος στό Ναύπλιο πενταμελοῦς ἐκτάκτου δικαστηρίου, τό ὁποῖο τήν 26ῆ Μαΐου 1834 — μειωψηφούντων τοῦ ἰδίου καί τοῦ Γεωργ. Τερτσέτη, οἱ ὁποῖοι ἔκριναν ἀθώους τοὺς κατηγορουμένους — κατεδίκασε σέ θάνατο τόν Θεόδωρο Κολοκοτρώνη καί τόν

ἐξάδελφό του Δημήτριο Πλαπούτα. Ὁ Πολυζωίδης ἐσπούδασε στήν Εὐρώπη, ἀπό τήν ὁποία ἐγύρισε, ὅταν ἐξεράγη ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση καί κατετάχθη στή φάλαγγα τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ἐπί Ὀθωνος (1837) διετέλεσε Ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν. Συνέγραψε πολλά βιβλία γεωγραφικά, ἱστορικά καί νομικά. 4) Ὁ Χρηστομάνος Ἀναστάσιος, ἰδρυτής τοῦ Χημείου καί Καθηγητής τῆς Χημείας στό Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Χρηστομάνου εἶχε μέλη ἐγκατεστημένα στή Βιέννη ἀπό τοῦ ἔτους 1790, τά ὁποία εἶχαν ἐμπορικές σχέσεις μέ Μελενικίους ἐμπόρους καί ἐπροστάτευαν τά συμφέροντα τῆς Κοινότητος Μελενίκου.

Οἱ Μελενίκιοι ἦσαν ὑπερήφανοι γιά τίς πολλές τους ἐκκλησίες. Ὅπως προαναφέραμε, τό 1913 στό Μελένικο ὑπῆρχαν 72 ἐκκλησίες μέ θαυμάσιες τοιχογραφίες βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ Ἐπαρχία τοῦ Μελενίκου ἦταν τριακοστή στήν τάξη τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μέ μεγάλη ἐδαφική ἔκταση, ἐκτεινομένη ἀπό τοῦ Σιδηροκάστρου μέχρι τῶν βουλγαρικῶν συνόρων.

Ὅλοι οἱ διατελέσαντες μητροπολίτες Μελενίκου προσέφεραν μεγάλες ἐθνικές ὑπηρεσίες καί ἀναδείχθηκαν ἄξιοι τῆς ἀποστολῆς τους. Ἐκεῖνος, ὅμως, ὁ ὁποῖος διακρίθηκε ἰδιαίτερα ἦταν ὁ μητροπολίτης Εἰρηναῖος (κατά κόσμον Ἐμμανουήλ Παντολέοντος), ὁ ὁποῖος ἐπελέγη γιά τή διαποίμανση τῆς νευραλγικῆς καί ἐπισφαλοῦς Ἐπαρχίας τοῦ Μελενίκου — ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε πύλη εἰσόδου τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων στή Νότια Μακεδονία — λόγω τῶν ἐξαιρετικῶν προσόντων καί τῶν ἱκανοτήτων του καί διότι ἦταν γλωσσομαθής καί τόν διέκρινε πνευματική καί διπλωματική εὐστροφία, ὀξυδέρκεια, εὐφυΐα, ἀπαράμιλλο θάρρος καί ἀποφασιστικότητα. Κατά τή διάρκεια τῆς ποιμαντορίας του στό Μελένικο (1903-1907) ὁ Εἰρηναῖος ἀνέπτυξε μεγάλη θρησκευτική καί ἐθνική δράση, θέτοντας πολλές φορές τή ζωή του σέ προφανή κίνδυνο. Εἰδικότερα, κατά τή διάρκεια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, πρωτοστατοῦσε σέ κάθε ἐθνική ἐνέργεια πού ἀπέβλεπε στήν ἀναχαίτιση τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τάξει ὡς σκοπό τους τόν ἀφανισμό τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τήν προσχώρησι τῶν Ἑλληνορθόδοξων στή Βουλγαρική Ἐξαρχία. Πρὸς εὐόδωση τῆς ἐθνικῆς του προσπάθειας, πού ἀποσκοποῦσε στήν κραταίωση τοῦ ποιμνίου του καί στήν ἀναπτέρωση τοῦ ἐθνικοῦ του φρονήματος, ὁ Εἰρηναῖος ἴδρυσε τό 1906 τίς Φιλόπρωχες Ἀδελφότητες Κυριῶν «Πέτρου καί Παύλου» καί «Ἀρμονίας», οἱ

ὅποιες, μὲ τὸ πρόσημα τῆς φιλανθρωπίας, προσέφεραν ὑψιστες ἐθνικὲς ὑπηρεσίαι, μία ἐκ τῶν ὁποίων ὑπῆρξε ἡ ὑπὸ τῆς «Ἀρμονίας» ματαίωση τῆς ιδρύσεως καὶ λειτουργίας βουλγαρικῶν σχολείων στὸ Μελένικο.

Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμη ὅτι ὁ Εἰρηναῖος κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του στὸ Μελένικο ἀνέπτυξε, πέραν τῆς ἐθνικῆς, καὶ μεγάλη ἐκκλησιαστικὴ, ἐκπαιδευτικὴ, κοινωνικὴ καὶ συγγραφικὴ δράση. Ἔτσι, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἐμερίμνησε γιὰ τὴν ἀνέγερση νέων ἐκκλησιῶν καὶ σχολείων, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐπάνδρωσή τους μὲ τὸ ἀναγκαῖο ἀνθρώπινο δυναμικόν.

Μὲ τὴν ἐπιδειχθεῖσα δραστηριότητά του σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ μὲ τὸ πολυσχιδές ἔργο πού ἐπετέλεσε ὁ Εἰρηναῖος, ἀπεδείχθη ἄξιός τῶν προσδοκιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἐλπίδων τῶν Μελενικίων. Ἡ τόσο γόνιμη καὶ πολὺπλευρῆ δραστηριότητα τοῦ Εἰρηναίου ὡς Μητροπολίτου Μελενίκου διήρκεσε μία τριετία περίπου, διότι τὸν Αὐγούστου τοῦ 1906 ἐποθετήθη ὡς Διευθυντῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, τὴν ὁποία — ἀφοῦ κυριολεκτικῶς ἀναλώθηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό — ἐπέτυχε νὰ ἀναβαθμίσει στὸ ἔπακρο καὶ νὰ τὴν καταστήσει ἀντάξια τῆς προτέρας φήμης της καὶ τῆς μεγάλης ἀποστολῆς της. Τὴν 26ῆ Ἰουλίου 1907 ὁ Εἰρηναῖος ἐξελέγη Μητροπολίτης στὴ χηρεύουσα μητροπολιτικὴ ἔδρα τῆς Κασσανδρείας, τὴν ὁποία, ἐπίσης, διαποιίμανε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία μέχρι τῆς κατὰ τὴν 16ῆ Αὐγούστου 1945 ἐκδημίας του πρὸς Κύριον. Καὶ στὴ μητροπολιτικὴ αὐτὴ περιφέρεια τῆς Κασσανδρείας ὁ Εἰρηναῖος ἀνέπτυξε ἐξ ἴσου σπουδαία ἐθνωφελὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ δραστηριότητα, ὅπως καὶ στὸ Μελένικο.

Στὴν περιοχὴ τῆς Μητροπόλεως τοῦ Μελενίκου, ὁ Ἑλληνισμὸς, καίτοι ὑπέστη μεγάλα δεινὰ ἀπὸ τίς βουλγαρικὰς συμμορίες, ἐν τούτοις ἀντέστη σθεναρὰ καὶ ἀντιμετώπισε μὲ ἐπιτυχία τίς ἐπιθέσεις τους. Τὴν ψυχὴ τῆς ὅλης ἀντιστάσεως ἀποτελοῦσαν στὴ νευραλγικὴ αὐτὴ περιφέρεια ὁ Γυμνασιάρχης Μελενίκου Γεώργιος Σφήκας, ὁ Σχολάρχης Κάτω Τζουμαγιᾶς (Ἡρακλείας) Γεώργιος Στιβαρός, ὁ Σχολάρχης Σιδηροκάστρου Βασίλειος Γεροβασιλείου καὶ ἡ ἡρωίδα Σερραῖα Διδασκάλισσα Σπατόβου (Κοιμήσεως) Φωτεινὴ Παπαδημητρίου-Ἀλατᾶ. Ὅλοι οἱ ἀνωτέρω ἀγωνίσθηκαν μὲ πρωτοφανὴ ἐνθουσιασμό καὶ ἀκατάβλητο σθένος γιὰ τὴ διάσωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μητροπολίτου Μελενίκου Εἰρηναίου.

Ἐξ ἄλλου, στὴν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τους σπουδαίως συνέβαλαν οἱ

πρόκριτοι και προύχοντες τής περιφέρειας Θεοχάρης Παπαχαριζάνης, από τό Σιδηρόκαστρο, Ἄγγελος Μποζίκης, Λιόντας και Μίτας Μαζάνης και Γεώργιος Λιόντας από τό Σάβιακο (Βαμβακόφυτο), Ἰωάννης Μπουρουβάνης και Περικλῆς Ἀστεριάδης, πρόεδρος Κοινότητος και διδάσκαλος Κρουσόβου (Ἀχλαδοχωρίου), ἀντιστοίχως, και Ἰωάννης Γούναρης, από τό Σιδηρόκαστρο.

Κατά τήν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος οἱ Μελενίκιοι υπέστησαν πολλά δεινά από τούς βουλγάρους κομιτατζήδες, οἱ ὁποῖοι ἐλυμαίνοντο τήν περιφέρεια τοῦ Μελενίκου. Μέ γενναιότητα ὁμως ἀντιστάθηκαν σέ ὄλες τίς προσπάθειες τῶν κομιτατζήδων νά ἐκριζώσουν τήν ἐλληνικότατη γενέτειρά τους. Καί τό Μελένικο ἔμεινε προμαχῶν Ἑλληνικός πάντοτε, ὅπως ἦταν και ἐπί Βυζαντινῶν, μέ τήν κρυφή ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας του, ἡ ὁποία θά ἔφθανε κάποια μέρα και ἐκεῖ.

Οἱ Μελενίκιοι ἀγωνίστηκαν σκληρά ἐπί σειρά ἐτῶν κατά τοῦ σλαβισμού γιά νά διατηρήσουν τή γλῶσσα, τή θρησκεία και τίς ἐθνικές τους παραδόσεις. Στόν ἀγῶνα τους αὐτό συνεργάζονταν στενά μέ τό Σιδηρόκαστρο, τό Πετρίτσι, τό Νευροκόπι, τή Στρωμνίτσα και τά λοιπά χωριά τῆς περιοχῆς. Ἰδιαίτερα στενή και συχνή ἦταν ἡ συνεργασία και ἐπικοινωνία τῶν Μελενικίων μέ τούς κατοίκους τοῦ Σιδηροκάστρου, ἀκόμα και στόν κοινωνικό και ἐπαγγελματικό τομέα.

Τήν 24η Ὀκτωβρίου 1912, στόν Βαλκανοστουρικό Πόλεμο, εἶδαν οἱ Μελενίκιοι μέ συγκίνηση τό ὄνειρό τους νά ἐκπληρώνεται, τόν Τοῦρκο κατακτητή νά φεύγει, ἀλλά εἶδαν και μέ ἀγωνία τόν φοβερό Βούλγαρο κομιτατζή νά καταλαμβάνει τήν πατρίδα τους, ἔστω και ἂν ἦταν σύμμαχος. Μῆνες ἀγωνίας ἐπακολούθησαν. Ὁ συμμαχικός πόλεμος κηρύσσεται τήν 13η Ἰουνίου 1913 και ἐντός 30 ἡμερῶν τά Ἑλληνικά στρατεύματα φθάνουν από τή Θεσσαλονίκη στά πρόθυρα τῆς Βουλγαρίας, στήν Ἄνω Τζουμαγιά. Τήν 30η Ἰουνίου τοῦ 1913 λόχος ἐθελοντῶν κατέλαβε τό Μελένικο. Ὁ πόλεμος ἐσταμάτησε τήν 18η Ἰουλίου 1913. Καί τήν 28η Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὑπογράφεται ἡ Συνθήκη Εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου, ἡ ὁποία ἐπιδικάζει τό Μελένικο στους Βουλγάρους.

Ἡ ἀπόφαση αὐτή κατατάρσσει τούς Μελενικίους. Ὅνειρα γενεῶν ὀλοκλήρων ὄνειρα πού εἶχαν γίνει πραγματικότητα γιά λίγες ἡμέρες, διαψεύδονται κατά τρόπον πολύ σκληρόν. Ἡ διπλωματία ἐποποθέτησε τό Μελένικο μέσα στά σύνορα τῆς Βουλγαρίας. Τό ἐποποθέτησε, ὅπως τοποθετεῖ κανεῖς ἕνα ἄψυχο πράγμα. Ἀλλά τό Μελένικο δέν ἦταν πράγ-

μα, ήταν ψυχή, ψυχή Έλληνική. Συγκροτείται μέγα συμβούλιο κατοίκων την 30η Ιουλίου του 1913 και λαμβάνεται ή μεγάλη απόφαση νά μεταναστεύσουν οί Μελενίκιοι στην Ελλάδα. Άλλά τά κτήματά τους; Τά αγαθά τους;

Αυτά θά γίνουν βουλγαρικά. "Άς γίνουν! Οί Μελενίκιοι έχουν ψυχήν και ὄχι μόνον στόμαχον. Καί κατέρχονται στην Ελλάδα, ή όποία δέν απέχει ἄλλωστε παρά μόνον 30 χιλιόμετρα. Οί τρυπητές σπάζουν, τά βαρέλια ἀνοίγουν καί οί χιλιάδες ὀκάδες τοῦ μοσχομουρισμένου μελενικιώτικου κρασιοῦ χύνονται καί πλημμυρίζουν ποτάμι ὀλόκληρο τούς κατηφορικούς δρόμους τῆς πόλεως, θυσία τῆς ψυχῆς τοῦ Μελενίκου στή Θεά Έλευθερία. Καί οί Μελενίκιοι μέ τά ὀλίγα σκευή τους πού τά μετέφεραν τά μεταγωγικά τοῦ Έλληνικοῦ στρατοῦ ἐγκαθίστανται οί περισσότεροι στό Σιδηρόκαστρο καί οί λοιποί στά Σέρρας καί στή Θεσσαλονίκη, γιά νά ἀρχίσουν μιά καινούργια ζωή, ζωή προσφυγική, ἄλλά στεφανωμένη μέ τή μεγαλύτερη εὐτυχία, πού ὑπάρχει στόν κόσμον, τήν Έλευθερία τους..!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άργυροπούλου Περ., «Ό Μακεδονικός Άγών», Θεσσαλονίκη 1958.
 Γ.Ε.Σ./Δ/σεως Ιστορίας Στρατοῦ, «Ό Μακεδονικός Άγών καί τά εἰς Θράκην γεγονότα», Ἀθήναι 1979.
 Γκιωδαβίδη Ἀπ., «Σελίδες τοῦ Μακεδονικοῦ Έλληνισμοῦ», Θεσ/νίκη 1959.
 Δέλτα Πην., «Άρχεῖον Μακεδονικοῦ Άγώνος».
 Δραγούμη Φιλ., «Ό Μακεδονικός Άγών», περιοδ. «Νέα Έστία», Τόμος 850, Ἀθήναι 1962.
 Ζάννα Ἀλεξ., «Ό Μακεδονικός Άγών» (Άναμνήσεις), Θεσ/νίκη 1960.
 Λαούρδα Βασ., «Ό Μακεδονικός Άγών», Θεσ/νίκη 1962.
 Λαούρδα Βασ., - Πέννα Π., «Ό Μακεδονικός Άγών εἰς τήν περιοχήν τῶν Σερρών κατά τό 1907», Ἀθήναι 1958.
 Μαζαράκη Κ. Αἰνιάνος, «Ό Μακεδονικός Άγών» (Άναμνήσεις), Θεσ/νίκη 1963.
 Μαρκεζίνη Σπ., «Πολιτική Ιστορία τῆς σύγχρονης Ελλάδος» Ἀθήναι 1972.
 Μόδη Γ., «Μακεδονικός Άγών καί Μακεδόνες Άρχηγοί», Θεσ/νίκη 1959.
 Τοῦ ἰδίου, «Ό Μακεδονικός Άγών καί ή νεώτερη μακεδονική ἱστορία», Θεσ/νίκη 1967.
 Πέννας Π., «Άνατολικομακεδόνες ἄποικοι ἐν Ἀὐστρουγγαρία» Ἐφημ. «Καθημερινή» Ἀθηνῶν τῆς 12.9.1938.

- Τοῦ ἰδίου, «Τό Κοινόν Μελενίκου καί τό σύστημα διοικήσεώς του», Ἐκδ. τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Ἀθήνα 1946.
- Τοῦ ἰδίου, «Ἱστορία τῶν Σερρῶν», Ἀθήνα 1996.
- Τοῦ ἰδίου, «Μελένικον, ὁ Ἀκρίτας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορρά» (Διάλεξις), Ἀθήνα 1966.
- Σιακούρη Ἄντ., «Ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ μου σταδίου» (1897-1933), Κάιρον 1951. Paillares Michel «Ἡ Μακεδονικὴ Θύελλα» (Τὰ Πύρινα Χρόνια 1903-1907), Ἀνατυπώσεις 1994.
- Στάμου Παν., «Ὁ Μητροπολίτης Κασσανδρείας (καί πρόην Μελενίκου) Εἰρηναῖος (1864-1945)» Βιογραφία. Θεσ/νίκη 1949 καί Ἀθήνα 1992.
- Χατζῆ Δ., «Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος», Ἀθήνα 1971.
- Χατζηκυριακοῦ Γ., «Σκέψεις καί ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνά τὴν Μακεδονίαν», Ἀθήνα 1906.
- Χιώλου Κων., «Ἡ συνεισφορά τῶν Σερραίων εἰς τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα», «Σερραϊκὰ Ἀνάλεκτα», Ἐκδ. Δήμου Σερρῶν 1993-1994, σελ. 151 ἐπομ.
- Τοῦ ἰδίου «Ἀναστάσιος Πολυζωίδης» (Ὁ δικαστὴς, ὁ λόγιος, ὁ πολιτικός), (Διάλεξις), Ἀθήνα 1994.
- Τοῦ ἰδίου, «Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος», Ἐφημ. «Ἐστία» φύλλα τῆς 8, 9, 10 καί 11 Φεβρ. 1995.
- Τοῦ ἰδίου, Διάφορα ἄρθρα περὶ τοῦ Μελενίκου, δημοσιευθέντα εἰς τὰς ἐφημερίδας «Ἐστία» Ἀθηνῶν, «Ἑλλην. Βορράς» Θεσ/νίκης καί «Πρόοδος» Σερρῶν.